

LADIK KATALIN

Holnap este miku

Megint üvegszilánk ragadt a talpamra, rögtön megéreztem, és nem léptem rá teljes súlyommal, ezért nem fúródott bele mélyen. Két nappal ezelőtt az éjjeliszekrény legszélére tettem a borospoharat, leesett, összetört, és hiába szedtem össze a szilánkokat, még harmadik napja is belelépek egy-egy észrevétlen üvegdarabkába. Ennél pontosabb és részletesebb helyzetjelentést csak Cselényi Béla írhatott volna, hiszen rá gondolok már jó ideje, és ezek a kissé fájdalmas szúrások emlékeztetnek arra, mennyire szeretnék hozzá méltón írni régi barátságunkról, levelezéseinkről, élményeinkről, kölcsönös megbecsülésünkről, magányunkról – de nem megy. Egyelőre nem. Hozzá kell fordulnom segítségért, ám egyúttal vitatkoznék is vele, az ismeretségünkről szóló írása kapcsán (lásd írásom végén):

„Ladik Katalint több síkon ismertem meg. Legelőször 1973. március 6-án, nem egészen tizennyolc évesen találkoztam a szövegeivel. 1971-ben jelent meg az *Elindultak a kis piros bul(l)dózerek* című kötete. (...) Mutattam édesapámnak, aki megjegyezte, hogy ez a különbség a szabad világ és a (szocialista) kelet-európai kötöttségek között, hogy Jugoszláviában megjelenhet egy verseskötet, amelynek végkicsengése kétségbe vonja az élet értelmét. (...) Nem szeretem a kifejezést, de az *Elindultak a kis piros bul(l)dózerek* az én lírai Bibliám (...)”

Még ha első olvasáskor úgy tűnik is, hogy elsősorban rólam szól az írás – hiszen Cselényinek bizonyára ez volt a szándéka –, ugyanolyan mértékben vall önmagáról. Ebből az írásból nem derül ki, hogy már a hetvenes évek elejétől leveleztünk, sem az, hogy ő színes ceruzával telerajzolta a nekem küldött leveleit, melyeket írógépen mindig két példányban írt. Sok levelet viszont kézzel írt... Talán annak is volt indigós másolata. Levelei tartalmuk és külalakjuk miatt is élményt, felüdülést hoztak számomra. Igazi költői és spontán mail-art levelei is voltak, amelyek csodálatos módon meg is érkeztek Kolozsvárról Újvidékre, ellentétben Szentjóby Tamás Budapestről küldött leveleivel, amelyekből jó néhány nem érkezett meg a magyar hatóság jóvoltából. A hetvenes évek elejétől Cselényi Bélán kívül még egy kolozsvári költővel leveleztem, Szócs Gézával. Róluk írtam később a *Kolozsvárra nyíló ablak* című írásomat (lásd ennek az esszének a végén).

Cselényi Béla számos színes, vizuális élményt nyújtó levelei és versei olvasása után néhány évvel később személyesen is találkoztam vele Magyarországon. Erről az első találkozásról roppant részletes és pontos leírást ad a naplójában, melyet több mint harminc év után elküldött nekem egy e-mailben. Olyan, velem kapcsolatos élethelyzeteket és eseményeket is idézett a naplójából, amelyekre nem emlékszem. Kiesett életdarabjaimat hozta vissza, amelyek idegen testként, szilánkként befűrődtek az agyamba, mintha valóban az életem részei lettek volna. Ezekkel a beszűrődött emlékszilánkokkal élek azóta. Elfogadtam ezeket, mert Cselényi Béla nemcsak költő, kép- és konkrét versek alkotója, mesekönyvek írója, hanem korunk megbízható krónikása is egyszerűsmind. És nem utolsósorban korunk utánozhatatlan Hangköltője. Igen, teljesen szuverén hangkölteményeket egyedülálló stílusban ír, és elő is adja azokat. Az egyébként csendes és szerény Cselényi Béla költő a színpadon megtáltosodott,

bravúros előadóművész! Nemrég óriási sikerrel adott elő a hangkölteményeiből Budapesten, a Három Holló klubban egy nemzetközi költői fesztiválon. Sajnos nincsenek rögzítve a hangkölteményei, így csak a jelenlévők élvezhették szuggesztív előadását. Számos hangkölteménye szövegét elküldte nekem, ezúttal csak egyet idézek, és mosolyogva elképzelem, hogyan adja elő az ő jellegzetes énekbeszéd stílusában:

észt népdal

(minden szakasz kétszer dalolandó)

*toló kanna ja büszke panna
toló kanna ja büszke panna még*

*leette pendely ürítte kupac
kupacka gubacs ruha leette*

*szavak ünnepe tarkabarka szó
szavak ünnepe tarka alma*

*izente panna tanga tóra jár
izente panna pőre bore*

*hajába akadt pőre bőregér
hajába akadt pőre ürge*

*ürgeretten riadt a panna
riadt a panna ürgeretten*

*iszkol panna ja künti kanna
künti kanna ja pőre panna még*

2018. II. 7.

Legutóbb megjelent válogatott verseskötetét, az *Órajáték bronzapával* címűt olvasgatva felfigyeltem, hogy kimaradtak belőle az ún. korai versek, amelyek annyira jellemzők voltak a kísérletező, játékos, a gyermekkorba belefeledkező Cselényi Bélára, Bélukára. Valójában nagyon ritkán találkoztunk személyesen. Az utóbbi évtizedekben, mióta ő is, én is Budapesten élünk, csupán néhányszor, véletlenül botlottunk egymásba. Ennyire közel, és mégis távol egymástól még sosem voltunk. A hetvenes években legalább leveleztünk. Jó volna végre megismerkedni Cselényi Bélával személyesen is, amíg nem késő. Meglehet, máris késő, hiszen most is csupán az agyamba ültetett emlékszlánkjaiból idézem fel alakját. Ismerem én Cselényi Bélát egyáltalán? Vagy ő az a jelenség, akiről azt hittem, ismerem, de minél erősebben gondolok rá, valójában egy nagy szappanbuborék-halmazban önmagam torzított képeinek sokaságát látom az összeragadt kis univerzumokban. Személyes találkozás hiányában a verseskötetét veszem elő segítségül, és azt tapasztalom, hogy immár az érett költő néz velem szembe... és szakállát simogatva kedvesen, megértően mosolyog:

Lelkemből megélni

*Minden játékomat megénekeltem,
míg valóban élni elmulasztottam.
Önmagamhoz képest elmaradottan
hibernáltam a múlttal megterhelten.*

*Szürreáliákból szórakozottan
a valóságra néha felrezzentem.
A rút önzés ellen felvértezten
bensőmbé kissé belehabarodtam.*

*Mintha hiányozna elismerése
az introverzió sok szüretének.
Vajon feltűnősködnöm kellett volna?*

*Taszított sokaknak tülekedése,
a megannyi gesztus és a temérdek
hullámvonalban vonagló angolna.*

2018. II. 18.

puzzle-nosztalgia

*kirakós kartonok összeillesztése
apró honvágycsokból ameddig összeáll
egy régi sarokház amúgy ütött-kopott
vagy hogyha az nem is de legalább egy
könyv
míg a kezem alatt összerendeződik
apró téli képek és nyári álmatag
kánikula füstje az érzékeny bőrű
sápadt kamasz fiú kívülállásával
honvágycsok a semmibe a visszaköltözés
elképzelhetetlen minden megváltozott
néha hazatérek úgy szökőévenként
de minden túlpingált kicsinált a tájék
s ahogy hazatérek otthonról itthonra
az immár légies határátlépés
mint egy délutáni méla felébredés
visszahoz valómba leendő múltamba*

2018. II. 16.

Kedvelem ezt a konkrét versét is:

Békebeli fogalomtár

*Cselédszoba. Patentzár. Almárium. Herendi.
Stafírung. Partedli. Drogéria. Kulcyszappan.*

Gyarmatáru. Frankkávé. Cipőkanál. Rokolya.
 Csütörtöki kimenő. Promenád. Cipőpucoló.
 Olyan lány. Gyufát ivott. Bakacsin. Grund.
 Gavallér. Gigerli. Szédelgő. Hozomány.
 Zsirárdi. Karkötőóra. Porcelánnadrág.
 Kamásli. Cúgos cipő. Szervírozva van. Máriás.
 Blatt. Rund. Ez vért kíván! Nagybölgőbe
 ugrás. Volt szerencsém! Fiáker. Alászolgája!
 Kézcsókom! Cilinder. Keménygallér.
 Sétapálca. Homokfutó. Cséza. Mén. Mar.
 Nyilvánosház. Borbélyötperc. Réztányér.
 Szidol. Suwikszol. Cvikker. Zsebóra.
 Tanoda. Zárda. Önfertőzés. Cserkészcsomó.
 Szafaládé. Ceruzahosszabbító. Papírvágó
 kés. Kalamáris. Itatós. Rézpor. Kínaezüst.
 Gramofon. Mozgóképszínház. Moziszínész.
 Tangó. Teátrum. Primadonna. Rizspor.
 Szépségtapasz. Flastrom. Halcsontfűző.
 Rüszt. Tányérsapka. Bricceszadrág.
 Automobil. Kurbli. Angolpark. Verkli.
 Vurstli. Csinnadratta. Rikkancs. Léghajó.
 Amerikánus. Néger. Geográfus. Dagerrotípia.
 Világvevő. Ferenc Jóska. Zendülés.
 Tisztiszolga. Paroli. Bajonett. Ön itt?
 Tizedelés. Pá!

Sok alkotó az álmodást tartja műzsájának, akárcsak én. Cselényi is azok közé tartozik, akik álmaikban élnek párhuzamos életüket, ő erről ezeket írja: „Lefekvés előtt megírom a naplót. Múlttá teszem a jelent...”, „...belealszom az ihletbe”. „Tehát körülbelül a bermudai időzónában élek.”

Álmatag pangás

Álmomban verset
 zöldítek gombnyomásra.
 Ébren most nem megy.

2017. I. 16.

vágyálom

elszenderedni
 s arra ébredni fel hogy
 még mindenki él

2017. I. 27.

Cselényi Bélát sem kerülte el a „két haza”, az „ittthon és otthon” neuralgikus témája. Erről a közös és nyomasztó érzésről is tudnánk beszélgetni, Béla.

parányi kényszer

megmagyarázhatatlan
 tétova hontalanság
 már-már eszelős
 keserédes hóbort
 ahogy elhaladva
 egy falba épített
 postaláda nyílásán
 bebillentyűzők
 mint ahogy akkor
 bebillentyűztem
 s mondom magamban
 'kilencvenhét nyara
 de ez nem is honvágy
 az már jócskán itt volt
 s nem is voltam boldog
 csak több időm volt még

2016. V. 10.

oltás

félrehúzzuk a függönyt
 hogy áradjon be egy kis románia be
 kell oltani a gyermekeket
 apró kis legyengített romániákkal
 hogy ne kapjanak őrszobát
 büntetést duna-csatornát
 legördül a legyengített románia
 a rozoga teherautóról
 fut fut egy kicsit
 a legközelebbi pocsolyáig
 és füttyölik hozzá
 mindig ugyanazt
 ugyanazt a lakodalmas paraszti nótát

2017. IV. 19.

Cselényivel kapcsolatban nem tételez fel az ember alkotói válságot, pedig ez a verse véleményem szerint éppen erre utal, egy életkor és alkotói korszak lezárására, valamint a hogyan tovább? kínos problémájára. Jaj, milyen sokat tudnék neki erről mesélni...:

számnevek verse

évszámok
 szép emlékeim csuklócédulái
 rossz emlékeim lábcédulái

mindent felcímkézek
 megannyi utalás
 elegendő csak egy számnév
 s onnan eljutok akárhová
 de hiába írnék sor- vagy tőszámneveket
 senkit se boldogítanék
 s gyászát se ráznám fel
 csak lehunyom szemem
 és ugrálnak a számok
 akár egy képes szótár utalásai
 és már álmosodom
 hogy ravasz természetem
 alvással megússza az írást

2017. VII. 11.

Szerencsére nem maradt ki a kötetből néhány, a korai verseire emlékeztető szöveg. Meglepődtem és mosolyogtam, milyen sokat jelentett Bélának a Mikulás. Egyszer cserepes mikulásvirágot kaptam tőle. Nagyon meglepődtem, nem tudtam, hogy ennek a növénynek ez a neve:

Télváró

Jönne a hó! Hát fúj csak a szellő,
 nyirkos idő van.
 Szép lila hajnal lelke hiányzik
 hóalapon.
 Szürke november tart mikulásig, semmi
 karácsonyt
 fel-felidéző, hajnali álmos hóropogás.

2014. XII. 9.

*

Cselényi Béla: Ladik Katalint több síkon ismertem meg. Legelőször 1973. március 6-án, nem egészen tizennyolc évesen találkoztam a szövegeivel. 1971-ben jelent meg az *Elindultak a kis piros bul(l)dózerek* című kötete. A Kriterion Könyvkiadó akkori, aszketikus lehetőségei mellett nyugati tobzódásnak tűnt Kapitány László több mint szakértői: avatott és ihletett grafikai, műszaki kivitelezésével. A könyv hat, egymástól eltérő színű ívből állt, amelyekről akkor még nem tudtam, hogy a szerző szándéka szerint a hat fejezetet képezi le. A tördelés során adódott némi eltolódás, ezért sokáig azt hittem, hogy a szín az elsődleges; nem ismertem még fel a műszaki, egzakt régió és a humán tördelés parányi (és lényegtelen) elcsúszását. Azt is észrevettem, hogy a színek egyike kakukktojás: a barna nincs benne a szivárványban. Ha jól emlékszem, a lila a transzcendentalitás, a barna pedig az enyészet színe. Az utolsó vers azzal fejeződik be, hogy a kutya úgy dönt, felkötöti magát. Mutattam édesapámnak, aki megjegyezte, hogy ez a különbség a szabad világ és a (szocialista) kelet-európai kötöttségek között, hogy Jugoszláviában megjelenhet egy verseskötet, amely-

nek végkicsengése kétségbe vonja az élet értelmét. Természetesen a „bul(l) dózereket” nem (csak) a szórványosan felbukkanó vállalt pesszimizmusa miatt szeretem, hanem az olykor szókimondásával tüntető életigenlése, meg a talányos „érthetlensége”, avantgard(e) bizarréniája miatt legalább annyira. Nem szeretem a kifejezést, de az *Elindultak a kis piros bul(l)dózerek* az én lírai Bibliám –; minden élethelyzetben tudok idézni belőle valamit, vagy legalábbis Ladik Katalin az a költő, akinek sorai legtöbbször jutnak eszembe. Paradox módon, legtöbbször azt idézem vele kapcsolatban, hogy

kelepce kelepce az orvos fényképez,

noha – szemmel láthatóan – e sor pontos szemantikai aurája (a költő szándéka szerint) felgöngyölítetlen marad. Kedvencem *A lúd és a ló viadala* című vers:

*parazsat adtak neked abrakul
hasadban fekete táska
templomot fújtál zöld szitába
s a felgyülemlett parazsat gyomrodból
fehér ludam az istállóban
ludam hátán sárga ló patája
fehér szárnya fölött gyűrött ló
az éj pedig ó a sárga éj
ne halj meg fekete ludam
gyönyörű hagymám gyilkos lovam*

E szöveget sem „értettem”, mégis, szinte könnyű szökött a szemembe, ahányszor elolvastam. Amikor először találkoztam személyesen a költővel, megkérdeztem, hogy miről szól a vers. Elmondta keletkezésének körülményeit, amelyek érdekesítőek voltak ugyan, de nem fokozták, és szerencsére ki sem oltották a mű iránti érdeklődésemet. Nem tartom lényegesnek közölni is a megfejtést, elég az hozzá, hogy számomra az adja e szöveg savát-borsát, hogy három dolog kell hozzá, és Ladik Katalinnál mindhárom adott: József Attila-i tehetség, ideiglenes és kontrollált személyiségzavar (a ráció ellenőrzésének olyatén tudatos felfüggesztése, amely a felfüggesztés időtartama alatt spontán működik) és végül egy, a társadalom peremére szorult, marginális egzisztencia ziláltsága (ez is ma már csak „lelki gyakorlat” kérdése, de nem ismerem teljes életvitelének minden stációját; tudok gyermekkori szegénységéről, diákkori és ifjúkori szélsőséges lázadásairól – ám azt az „autista hajléktalan asszonyt”, akinek a szájába legjobban találnának e sorok, bizonyára csak a Ladikban rejő színész nő alakítja).

Ladik Katalin: Kolozsvárra nyíló ablak

Életem első orchideáját a hetvenes évek végén, egy átlátszó műanyag dobozban kaptam, már nem emlékszem, milyen alkalomból. Az átlátszó doboz miniatűr koporsóra emlékeztetett, Hófehérke feldíszített, halványlila virággal teleszórt üvegkoporsójára a Walt Disney-filmből. Az orchidea szára egy kis

üvegcsébe volt dugva, amely injekciós ampullára emlékeztetett alakja és nagysága miatt, meg azért is, mert majdnem hermetikusan volt lezárva, nehogy kicsöpögjön belőle a víz. Így egy hónapig is megmarad a virág, mondták. Használati utasításként már nem említették, hogy a dobozban tartsam-e a virágot, vagy kivehetem belőle. A doboz át volt kötve színes műanyagból készült szalaggal, és a doboz méreteihez képest túl nagy masnira volt kötve. Az egész doboz, virágostul, szalagostul, inkább egy vásári műanyag ready made-re emlékeztetett, mintsem az afrikai egzotikus virágra. Tanácstalanul forgolódtam tizenkilenc négyzetméteres lakásom öt négyzetméteres szobájában, hol is találnék megfelelő helyet ennek a különös ajándéknak. Végül is íróasztalom fölé, a szemközti falra erősítettem. Elhatároztam, csinállok oda egy orchideás ablakot, vagyis, ha kinyitom az orchideás doboz fedelét, egy képzel világra nyíló ablakot nyitok ki.

Abban az időben két kolozsvári költőtársammal, Szöcs Gézával és Cselényi Bélával leveleztem, amikor rájöttem, hogy az ismeretlen világra nyíló orchideás ablakom éppen Kolozsvár felé néz. Ezt később meg is írtam nekik. Tizenhat év múlva elköltöztem egy nagyobb, huszonöt négyzetméteres lakásba, és az íróasztalom megint a falhoz lett támasztva. Akkoriban megkérdezte tőlem az egyik költő barátom, megvan-e még a „Kolozsvárra nyíló ablak”? Hirtelen nem is tudtam, miről beszél. Hát, persze, a kis műanyag vakablak, az orchidea üvegkoporsója, vágyaink herbárium!... Sajnos nem volt már meg a Kolozsvárra nyíló ablakom, úgy éltem, mint a csiga a házában, én magam voltam a ház, az ablak, a lakó. Szembe velem, az íróasztalom fölött, egy fekete-sárga mintás macedón szöttes, arra szoktam gombostűvel odatűzni emlékeztetőül a kifizetendő számlákat, a sürgős válaszra váró leveleket, aláírásra váró szerződéseket. Azon a szöttesen egy cédulán Szöcs Géza *Ez már a feltámadás* című versének egy részlete emlékeztetett a majdnem elfeledett „Kolozsvárra nyíló ablakra” és a közalgó jugoszláviai háborúra:

*elvitt minket a háború
az árulás, a drágulás
a dögvész
s a születésszabályozás
a folytonos hadviselés
önmagunk ellen
s zuhanás át a történelmen
szebben mondvá: szabadesés;
vagy még szebben: mélyrepülés*